

ményben. Nem tartotta Erdélynek azt a kimagasló alakját arra érdemesnek, hogy zengzetes magyar nyelvéből és eszméiből bár tíz sort bemutasson. Pázmány Péternek jut bőven, de hát ő nem volt a kálvinisták első püspöke. Fölveszi a vitairódmalmat s kihagyja a tisztességes fegyverrel egyedül küzdő vitaközöt és az ő Nagyváradi disputációját. Ismerteti az énekirodalmat s Heltai G.-nak egy énekét adja, mely árván képviseli a XVI-ik száz összes unitárius irodalmát. De hogy az unitáriusoknak mégse legyen panaszuk, megemlékezik azért külön is. Pokoly Józsefet idézi három lapon át, hogy jellemezze az unitárizmust és Dávid Ferenczet. Pokoly pedig a mi jót ad egyik kezével, a másikkal vissza veszi, miközben minden gonoszságot rákiált. Ennek a szerencsétlen felekezetieskedésnek tankönyvekben nincs helye. És ha egymásról az érdek miatt nem akarunk megemlékezni a tisztesség hangján, akkor ne emlékezzünk meg egyáltalán. Így sokkal illőbb eljárásunk.

Tankó olvasmány-gyűjteménye úttörő, a miért elismeréssel tartozunk, de a kimutatott fogyatkozások miatt kellőleg nem méltányolhatjuk.

(R. K.)

Perczelné Kozma Florától „Felolvasások és közlemények a modern vallásbölcsezet terén“ czimen egy kötet jelenik meg, melyre a „Patria“ irod. vállalat és nyomdai részvénytársaság könyvkiadóhivatala előfizetésre felhívást bocsátott ki. Az olvasóink előtt is nehány tartalmas értekezéséről jól ismert író nő könyvét ajánljuk figyelembe. Ára a kötetnek 4 korona, mi a „Patria“ könyvkiadóhivatalhoz küldendő (Budapest, Üllői-út 25. szám).

KÜLÖNFÉLÉK.

Dr. Bartók György, az erdélyi ref. egyh. kerület püspöke a múlt év végén rövid szenvedés után elhunyt. Az enyedi párt juttatta a Szász Domokos örökébe. Dr. Kovács Ödön már nincs az élők sorában. De ott hű fegyvertársa, Dr. Bartók. A theologia elhelyezése feletti harc Kolozsvár és Enyed közt már eldőlvé. Dr. Bartókot hívják el a munka folytatására. Nyolcz évi püspöksége alatt nagy munkásságot fejt ki. Biztosítja a Szász Domokos-alapította intézmények fentartását és egyházának közigazgatását javítja. Határozott elveket követő egyéniség. Szóval és tollal egyik harcosa annak, hogy a kolozsvári tudományegyetem theol. facultással egészítsék ki. Több jeles művet írt. Főbb művei: „Az erkölcsi élet legfőbb kérdései, tekintettel az újkori philosophiára és a szabadelvű protestans felfogásra“. (Tájékoztás az újabb theol. körében cz. kötetben); „A ref. egyházak presbyteriális szervezete;“ „Theologiai

tudomány és lelkipásztori képzés“. Halálát a magyar protestantismus méltán gyászolja.

Magyarországon az elmúlt év vallásügyi tekintetben nem sok örvendetést mutat. A protestans egyházak segélyezése az 1848 : XX. t.-cz. alapján keveset haladt előre. Bizonyos összeg részükre az állami költségvetésbe felvétel, melyet a kormány véglegesnek látszik tekinteni, mi azonban a protestansokat ki nem elégítheti. Az unitárius egyház számára kilátásba helyezett dotatiók pedig a mostani költségvetésbe még fel se vétettek. Az állami statisztikai hivatal kimutatása szerint is legmagyarabb egyház csak utólagosan jön tekintetbe, holott a nemzeti kormánynek programján a magyar elem erősítése az első feladatok között áll. Egyik tünete a lefolyt évnék az országos ref. lelkészegyesület, mely az egyháztól függetlenül alakult meg, mit a ref. egyházi hatóságok maguk nem helyeselhetnek ; de a mely mozgalmat úgy látszik, éppen a prot. egyházaknak nem megfelelő kielégítése hívta elő, mert az orsz. ref. lelkészegyesület kívánalmi közt ott van a kath. egyházi vagyion saecularisatiója is, mit a hivatalos hatóságok nem akarnak az ügybe bévonni. A múlt évbe nyulik vissza a jelen év elején nyilvánosan megindított mozgalom, a katolikus népszövetség, mi a klerikalis politikai néppárttól eredt s mit a róm. kath. püspökök támogatnak. A protestansoknak, mint protestansoknak és hazafiaknak nagy józanságra és ellenálló erőre van a jelenben szükségük.

Németországban Bonn városában „német egyesület“ alakult, melynek czélja: „a politikai és gazdasági kérdésekre egy nézetet valló német katolikusokat egyesíteni a hasonló nézetten levő más vallásu polgártársakkal, a haza érdekeinek előbbvitelére“. A mit az egyesület szem előtt tart: Németország nagyhatalmi állásának biztosítása, a keresztény német népjellem ápolása, politikai, gazdasági és társadalmi téren a felekezeti ellentéteknek háttérbe szorítása. Így Németországon . . .

Strauss Dávid Frigyes születésének százéves fordulója volt jan. 27-ike. E napon született Ludwigsburgban, a württembergi királyságban Jézus életének híres írója. Az evangeliumokra alkalmazott mythos-elmélet új korszakot nyitott a theologia történelmében. Strauss érdeme, hogy kimutatta a supranaturalismus és a túlhajtott rationalismus képtelenségeit. Strauss a romboló kritikánál maradt, de nyomában új fejlődés keletkezik. A rationalismus átalakul és ez Jézus életéről új műveket hoz létre. Strauss maga is harmincz év mulva megpróbálja a Jézus életét megalkotni, a „német nép., szá-

mára dolgozott Jézus életében, hogy első művének hiányát megszüntesse. Strauss később, mikor egy új vallás alapjairól ír, a szabadelvű protestansokat is mint „fél-keresztényeket“ félretolja, de azért a szabadelvű protestansok nem szűnnek meg azért a hatásért, melyet a theológiára gyakorolt, hálás emlékezetben tartani az ő nevét.

Tanárbeiktatási ünnepély Tordán. Lélekemelő ünnepély folyt le Tordán, 1907. december 19.-én, az unitarius templomban. A tordai unitarius gymnasium négy fiatal tanárának beiktatási ünnepélyét tartották meg valláskülönbség nélkül egybegyűlt előkelő közönség jelenlétében. A kolozsvári unitarius collegium és az egyházi főhatóság képviselőjében Végh Mihály püspöki titkár jelent meg. Lőrinczy Dénes unitarius lelkész fennszárnyaló imában kérte Isten áldását az új tanárookra. Székely Miklós gondnok megnyitó beszéde után a beiktatandó tanárok, kinevezetésük sorrendjében felolvasták értekezéseiket. Pap Domokos Kozma Mihálynak, egy 126 évvel ezelőtt élt tordai rectornek reguláit ismertette és azokat a mai pedagógiai elvekkel összehasonlította; Major Sándor a mai számtantantítás eredménytelenségének okairól és a matematika-tanítás reformjáról értekezett; Kemény Gábor az osztályban tett lélektani megfigyelésekről számolt be s a család és iskola összhangjának szükségét hangoztatta: Demeter Dezső Lenaunak, ennek a magyar földön született német nevű, de magyar szívű nagy német költőnek érdemcit méltatta. A nagy figyelemmel meghallgatott értekezések elhangzása után Végh Mihály szívreható meleg szavakban tolmácsolta egyházi főhatóságának és a kolozsvári unitarius collegiumnak jókívánatait. Majd Varga Dénes üdvözölte az új tanárokat és lelkükre kötötte, hogy magánéletükkel igyokezzenek jó példát nyújtani a tanulósnak, hogy holtig tanuljanak, mint a jó papok, hogy vegyenek részt a társadalom szellemi mozgalmaiban, de munkerejük javát mégis az iskolára fordítsák. Beszéde után felolvasta a kolozsvári és székelykeresztúri unitarius collegiumok üdvözlő leveleit. Üdvözlő táviratok küldettek: Ferencz József unitarius püspök úrnak, Apponyi Albert gróf. miniszternek és Kuncz Elek tankerületi főigazgatónak. (K-ny.)

Unitarius bejegyzés kálvinista bibliába. Aranyosrákosi Csipkés Albert rég elhalt tordai polgár ezt írta be a családi öreg bibliába, mely 1765-ben Ultrajectumban jelent meg 15-ik kiadásként:

„Az én örökké egygyetlen egy Istent hitt Házamból az egygyetlen egy Isten tisztelete és imádása soha örökké ki ne szakad-

gyon! Istenem! kérlek és escedzem tenéked érette: tartsd meg gyermekeimet abban és Házamban maradékról maradékra! Ámen.“

A ház az ó-tordai piacon van. Még deák koromban jegyeztem le szentkönyvéből e hitbuzgó nyilatkozatot. (K—ó.)

A korondi templom elvétele 1719-ben. Az erdélyi káptalan levéltárának Gyulafehérvárt maradt oklevelei közt öt a következő eseményről ad számot Beke Antal kijegyzése szerint.

I. Centuria EE. nro 12. Négy pecséttel. Daniel Péter, Tholdalagi János, Szeredai Péter és Eczeli János a korondi unitariusok templomát a számosabb katolikus híveknek átadják s az ingatlan külső birtokok és parochialis földek sorsát, míg e dolog a hatóság előtt eldől, függőben hagyják. Kelt Korond, márc. 25. 1719.

II. Cent. EE. nro 13. Tholdalagi János és Heczeldorfer János bizonyítják, hogy a korondi torony tulajdonjogának megvizsgálása, mi az unitarius és kath. hívek közt vitás, a köv. diaetára (országgyűlésre) van elhalasztva. Kelt Korond, 1720. ápr. 9.

III. Cent. EE. nro 16. Egy pecséttel. Kari Miklós korondi kath. plebános tiltakozik az ellen, hogy a korondi unitariusok a korondi templom és parochia javait egész terjedelmükben vissza nem adták a kath. hívőknek. Kelt Korond, 1720 ápr. 9.

IV. Cent. EE. nro 14. Nyolc pecséttel. Mártonfi György erdélyi kath. püspök és mások előtt a korondi kath. és unitarius polgárok a templom és parochia jogait és javait illetőleg megegyeznek. Kelt Kolozsvárt, 1720. máj. 9.

V. Centuria EE. nro 15. A korondi parochia és templom javai a kath. és unitar. lakosok közt az egyezmény értelmében szétválasztatnak Orbán Elek és Pálfi Mihály előtt. Kelt Korondon, 1720. Máj 27-én.

Mindezt a „Történelmi Tár“ 1893. évfolyamának közlése szerint adtuk. (470. l.) Korondot már egy évszázaddal azelőtt több ízben akarták a Dávid Ferencz korában elhagyott katolikus vallásra visszatéríteni. Már 1625 előtt is kevéssel „inquirált a hit dolgából Fábíán Tamás és társat keresett“, mint ezt Szikei Ferencz korondi pápás nemes ember a második vallatáskor beismerte.

Az újabb vallatást a korondi prédikátor, Killyéni Márton hívatta egybe, úgy látszik, a maga védelmére. Bögözi Farkas Ferencz alkirálybíró adott reá felhatalmazást. Három nemes székely atyafi ellenőrzése mellett történt 1625. jul 24.-én a kihallgatás, Korondon, a Ravasz György uram házánál.

A ház gazdája és házi népe elkerülték a hit bevallását; egy másik Ravasz unitarius, egy 3-dik az ős pápás hiten állott. Korond lakóinak is nagy többsége az unitarius hitet pártolta. Egyházuk

fiújának, Pálfalvának lakossága ugyanekkor részben háromságosnak mondta magát, de ezek közül is több kimondotta, hogy szívesen adták meg ők is a papbért a korondi prédikátornak.

A másik szintén így kivallatott községnek, Atyhának, megjelent székelyei vezetőjüknek, a legöregebb sóvágónak példáját követték s Fodor Gergely sóvágó kivételével, ki Dávid Ferencz vallásán volt, a többi mind az első tanúnak pápás hitét pártolta.

Mind igaz lélekben járó s igen fontos vallomások voltak ezek. Ilyés Bálint pálfalvi nemes ezt vallotta: „Én a Dávid Ferencz vallásán vagyok s abban is leszek, míg élek.“ Bartalyus János nemes ember szintén: „azon nyugott meg az én lelkem is“. Pálfalvi István nemes ember egy lelkes ovatióval bizonyította be az ő „igaz vallásban“ való erős hitét.

Killyéni Márton tehát áskálódói ellen is megmaradt korondi prédikátornak. ¹

Kanyaró F.

X. Pius Syllabusa a németországi katolikusoknál kedvezőtlen fogadtatásban részesült. A kath. sajtó általán feltűnő tartózkodást tanusít. Egy kiváló német katolikus egyházi férfi a Syllabus visszaesésnek nyilvánítja; e Syllabus, mondja, nemesak a IX. Pius Syllabusára tér vissza, hanem egyenesen a középkorba. Az az emberi szellemnek minden előhaladását az ördög munkájának bélyegezi. Az hadüzenet az emberi ész ellen s a kath. papokat és tanárokat a legkinosabb helyzetbe hozza. A németországi egyetemek kath. theologiai facultásai elvesztették minden értéküket, minden tekintélyüket. A kath. egyetemi tanárokat alsóbbaknak fogják a fensőbb oktatás más tanárainál tekinteni s a régi előítéletet, hogy a katolikusok nem alkalmasok a vallást illető tudományos vizsgálódásokra, a pápai okmány megerősíti.

Az olasz katolikus modernista folyóiratot, „Il Rinno-
vamento“-t, a pápa excommunicalta. Gróf Scotti Gallarati Tamás meg is vált a folyóirat vezetésétől, „mert vallásos érzelme az egyházi köteléket nem szenvedheti“, de ezután is küzdeni fog a „katholicismus megújításáért a szárnalmas értelmi helyzet ellen, melyben az egyháznak legjobb erői el vannak nyomva s mely a katolikus vallást a modern társadalomban ellenszenvenné teszi.“ A Rinno-
vamento mindemellett nem szűnik meg. Az egyházi hatóságokra vonatkozható kritikától tartózkodni fog, de a katolikus reformért harezol.

¹ Lásd az egész vallatást Vass Miklós közlésében: Ker. Magv. XI. évf. 1905. 211—16. lapján.

Loyson Hyacinthe a kath. reform ügyében „La Semaine religieuse“ laphoz 1907 nov. 4.-éről Genfből levelet intézett, melyben ezeket írja: . . . „Minél többet gondolkoztam a dologról, annál inkább meggyőződtem, hogy Rómának mostani magatartásával szemben, a katolikusoknak, kik egy nagy és mélyreható reformot komolyan akarnak, őszintéknek és créyeseknek kell lenni jogaik visszakívánásában. Én a modern katolikusoknak nem minden eszméjét fogadom el s nem főleg azt a nagyon is viszonylagos jelleget, melyet közülök legtöbben az igazságnak adnak. Más dolog a formula és más az igazság és ezeket összetéveszteni nem szabad. És mégis az emberi gondolat állásában, a meddig a jelen élet tart, az igazság nem érhető el csak formulák alatt; melyeknek következőleg részük van a szent jellegben és egyszóval magának az igazságnak abszoluteitában. Mikor XIII. Leó pápa azt a lépést tette, hogy nagyon liberalis magatartással közeledjék felém, hogy engem a római egyházzal kibékítsen, közöltem egy barátommal, hogy az én lelkiismeretemmel nem késlekedhetem, hogy a békefeltételeket vissza ne utasítsam. Barátom, a ki nagyon katolikus és egyszersmind nagyon modernista volt, másképp gondolkozott: „Ird alá — mondotta — az egésztest a nélkül, hogy el is olvasnád: ezek az egyház formulái, de a formulák soha se egyebek, csak formulák.“ Az ily katolicizmus nem egyéb, csak a külső engedelmességben való skepticismus. Az ily katolicizmus nem az enyém és sohase is volt az . . . Én feltudom sok modernista katolikusnak a kétértelműséget. Ők katolikusok, hogy ha e szót emelkedett értelemben jól magyarázzák; de nem katolikusok, ha azt „római katolikus“ értelemben értelmezik.

Az ó-katholicismus, mely Európában szünetelni látszik, Amerikában terjed főleg lengyel eredetű katolikusok között. A mult évben avattatott fel Utrechtben az a püspök, ki az amerikai ó-katolikusokat kormányozza. Gyülekezeteik száma jelenleg huszonháromra megy és a lélekszám mintegy negyvenezeret tesz ki.

Chrysosthomos halálának az 1500-ik évfordulója volt az 1907-ik esztendőben. A kit Konstantinápoly keresztényei a Sophia templomban oly szívesen hallgattak, ellenségei és kétes jóakarói befolyására, Arkadios császár számúzi a fővárosból a Fekete-tenger mellé egy kis helységbe. Odavaló útjában halt meg 407 szeptember 14.-én, a pontusi királyság egy mezővárosában, Comanában. A görög egyház nov. 13.-án ünnepelte a kiváló keresztény egyházi

atyá és szónok emlékét. A római egyház is ünnepli Chrysosthómost és ez évben jan. 27.-én nagyobb ünnepélyességgel tartottak az ő emlékére ünnepet s febr. 12.-én egy másikat. Legméltóbban ünnepelheték emlékét az ó-katholikusok, kiknek hitnézetei a legközelebb állanak a Chrysosthomoséihoz.

Jézus vallásos hite: „Isten Jézusra nézve szellemi valóság. Isten lélek és őt lélekben kell imádni. Jézus sohase tulajdonít nagy fontosságot a külső formáknak; vallását nem köti a jeruzsálemi templomhoz. . . Ő a vallásos érzelmet felszabadítja a törvényszerűség és casuistika lánczaiból, ő a vallást a lelkiismeret mértékére állítja. És hogyha a régi gyakorlatokat, mint a szertartásos imák és hivatalos alamizsnák, eléinte nem bántja, ez csak látszólagos. . . Mihelyt a külső formák a benső életet elnyomással fenyegetik, nem késlekedik, hogy azokat szétörje. Tanítványait mindig magasbra emeli; azoknak lelkét nem a szokás, a törvény szövege, hanem az élő Isten jelenlétébe állítja. . . A mennyei Atya eszméje, annak könyörületes szeretete, ki az embert azért teremtette, hogy örökkévaló kincseknek jusson birtokába és hogy azokat neki visszaadja, hogyha elvesztette, — az evangéliumban jut teljes napfényre. S hogyha az azelőtt is hirdettetett, akár Izraelben, akár a hellenismus különböző képviselői által, de sehol sem oly tisztán, mint Jézus predicationjában, hol az úri imában el nem muló symbolumát találta meg. A százévek semmit sem vettek el ama képek, hasonlatok frissességéből és igazságából, melyek amaz eszmét érthetővé teszik a kicsinyeknek és alázatosoknak. És Jézusnak az élő Istenben való hite nem felületes optimismus volt. Nincs az ő életében egy pillanat is, melyben késlekedett volna, hogy a végéremehetetlen Istent atyának nevezze. Így ő áthidalta, mi a megfejthetetlen örökkévaló Istent a véges embertől elválasztja. Ezt a hitet oltotta ő tanítványai lelkébe; kik között a legnagyobb, Pál apostol feltűnik az ő hasonlithatlan áthatottságával, midőn a Mester szellemével bételve, a Rómabeliekhez írt levélben diadalmasan ünnepli a hívők istenfuságát.“ (Bousset.)

A kijelentésről Tagore Nath S. a Brahmo Somaj, indiai theista egyháznak ez évi elnöke (Tagore Nath Devendra, a Brahmosomaj egyik alapítójának fia) e nyilatkozatot tette: „A szent könyvek, az ihlett iratok mind ugyanazon egy forrásból származnak. A szent könyveknek mind Isten a forrásuk. Isten, ki beszél mindazoknak a lelkén át, kik megnyílnak, hogy beszélhessen. Lehet,

hogy némely lelkek inkább vannak ihletve, mint mások. Az teljesen attól függ, hogy miképpen tudja magát ez vagy ama lélek az isteni hangnak megnyitni. Ne legyünk annyira kicsinyesek, korlátoltak, elfogultak, hogy azt gondoljuk, hogy a végetlenné Isten csak egy maréknyi gyermekének jelentette ki magát a föld egy kicsiny szögletén, az időnek csak egy korszakában. Isten nem tesz különbséget, hanem minden népnél kijelenti magát azoknak, a kik őt félnek és az igazat cselekszik“.

A középiskolai oktatásról Gazin, francia oktatási főfelügyelő ezeket írja: „Aki igazán tájékozott akar lenni a szakmájában, annak nem szabad megelegednie azzal, hogy elolvassa az iskolai könyveket, a kézi könyveket és figyelemmel kíséri a pedagógiai folyóiratokat. El kell olvasnia lassan, megfontoltan, az egyéniségének megfelelő egész felfogásába és szokásaiba befogadóan, egyik évben például (jó, hogy most már kezdenek terjedni nálunk is a jó magyar és a jó magyarra fordított pedagógiai munkák): Montaigne-nak a pedanticismusról vagy a gyermekügyről szóló munkáját, másik évben Spencer: Értelmi, erkölcsi és testi nevelését vagy Rousseau Émilejét, vagy valami modernebb hasonló alkotást. Csupán a pedagógiai olvasottság azonban még nagyon hiányos tanítói műveltség! Ezt egy-egy nagyobb, alaposabb, mélyrehatóbb irodalmi, történeti és művészeti munkának is ki kell egészítenie, olyan munkáknak, melyek legtöbbször akkor a legértékesebb, ha nem foglalkozik túlságos részletesen speciális kérdésekkel, hanem alapos, de mégis összefoglaló áttekintéssel járul hozzá ahhoz, hogy a tanítói világfelfogás magasztos legyen. Nagy emberek munkái korszakos eseményekről, kiváló egyéniségekről, világszépítő műveltségi vívmányokról, ilyen és ehhez hasonló munkák azok, melyek még szorosabb pedagógiai kapcsolat nélkül is képesebbé teszik a tanítót tanítási anyagának megválasztására és közlésére.

Eközben pedig éppen nem kevésbé fontos az sem, hogy újra meg újra elővegye a tanító a nemzeti klasszikusokat is, kik a közönséges prózai életből egy ünnepibb világba emelik fel, kik ápolják benne az élet szeretetét a melegét. Mindig jobban rávezetik ezek arra, hogy magában is, másokban is a gondolatoknak, érzelmeknek, eszméknek egész mélységes nagy világát fedezze fel, hogy meglássa az emberi cselekvések egész színes változatosságát és hogy ebben a szellemi életben, ebben a lelki mozgalmasságban megtalálja azokat a jelenségeket, melyek gyerekeknek valók, melyek meg tudják bennük teremteni az erkölcsi és szociális érzéket olyan tanítói munkával, mely a robotszerű mesterségen nagyon felülemelkedik a művészi felé. Az ilyen olvasmányoknak a tanító lelkében erős erkölcsi meggyőződést kell keletkeztetnie, benne nemes lelkesedést kell ébresztenie s így felszabadítja a tanító egész lelki világát mindentől, ami erőt elnyomja, mert fokozza, felfrissíti egész munkakedvét.“ (Nemzeti Nőnevelés.)

Magyarnyelvünk felszabadulása. 1836-ban megjelentek Pozsonyban az 1832/6-ik országgyűlésen alkotott „Törvényczik-
kelyek“. E nevezetes mű megjelenését Homoródszentmártoni Gedő
József ily megjegyzéssel tette el könyvtárába:

„Legemlékezetesb ebben, miszerént Magyarországnak diaetalis
articulussai magyar nyelven, mely a nemzetnek országos és törvényes
nyelve, a III. Törvényczikkely I. §-sa szerént most először vadnak
kiadva, még pedig úgy, hogy eredeti textusnak a magyarázatokban
nem a deák, mint eddig, hanem a magyar kiadás tartassék!“

„Minő felséges és a nemzet fenmaradására, virágzására és fel-
emelkedésére nézve gazdag következésű diadalma ez a nemzet igaz
és felvilágosodott tagjainak, az azt annyira nyilván és alattomosan
ellenzett s a nagyra született nemzetet anyyi századok lefolyta alatt
ön zsarnoki érdekiért örökös polyában bitanglani akaró kül- és bel-
földi egyesületek ellen! Éljen a derék nádor, éljenek a Szécsényi
István pártolói! vagy a magyar nemzet hiv és józan fiai!“

„1836-ban 8-ber 6-kán.“

Ferencz császár, ez elvakult kényúr, hirtelen halálának és
utóda, Ferdinánd alkotmányosabb érületének köszönhetjük e kor-
szakalkotó vívmányt. A III-dik törvényczikk nem csak a törvényekbe,
hanem a törvénykezésbe, a perfolytatásba, hiteles iratok kiállításába
és még az anyakönyvekbe is bevitte a magyar nyelvet. Szóval a
hivatalos latin nyelvnek napja hazánkban örökre leáldozott. A közép-
kor sűrű sötétsége kezdett magyar hajnallá földerülni.

E fontos intézkedést követte Erdélyben is a hivatalos magyar-
nyelv behozatala. A tanítás nyelvétül is a magyart hozták be.
Nálunk Brassai volt a példaadó ebben 1842-ben. De a hivatalos
téren a latint 1849-ben az obskurus német váltotta fel s csak
1867-ben szabadult fel nemzeti nyelvünk a középkor vasigája alól
és legnagyobb ellenségeinek mindent elnyomó lelketlen zsarnok-
ságából.

Kanyaró F.

A kolozsvári unitarius collegium könyvtárának érdekes
könyveiből: *Bethlen Olivérnek*, a 9-ik honvéd zászlóalj híres őrna-
gyának van egy tankönyve a kolozsvári unitárius főiskola könyv-
tárában. Hübner „Centum Quatuor Historiae Sacrae“ cz. műve ez,
melyet latinul, Krigel után, Szilágyi Ferencz ref. professor adott ki
Kolozsvárt 1825-ben. A tábla belső felén keresztalakok s egy tem-
plom elmosódott rajza látszik vörös krétával. Felette ugyanazon
kéztől s később tintával átírva: *Bethlen Olivieré*. A könyv jegye:
II. V. 13. (Régi könyvtár.)

Lendvai Márton híres színművésziünk már 1845-ben levétette magát Bánk bán kosztümjében. Ugyanakkor feleségét is lerajzolta Barabás, e jeles székely művész, mint Juliát. Mindkét kép megvan a könyvtár tulajdonában; utóbbi az ifjúsági könyvtárban is megvan, mint a művészno sajátkezü ajándéka. Lendvai a fiával együtt is levétette magát 1852-ben, mint a főiskolai könyvtárban szintén látható. E fiut a negyvenes években a katólikusoknál járathatta iskolába, mialatt ő a kolozsvári színjátszó társaság tagja volt. Egyik tankönyve fenmaradt a kis Lendvainak. Szoltsányi Ferencz „Számvetés tudománya” (Kolozsvárt, 1839) tábláján maig olvasható: „*Lendvai Márton harmadik klassishéli Normálistái 1841*”. (Könyvtári jegy: a. III.—65. Vegyes könyvtár.) A könyv utolsó levelén a kis Marcezi betűgyakorlatai s a táblán rajzainak zsengei díszlenek. Egy hosszú nyelvű, szarvas emberalak, fölébe írva: *a Dördög*. Egy kisebb, kutyafülű emberke, alatta: *majon*. Egy pille repülőfélben; a két hosszú lába alatt: *hadaj*. S végül egy paragrafuszerű valami alant agárfejben végződve, Lendvai Marcezi szerint: *a tigyo*.

Kanyaró F.

A brit bibliák terjedése. A brit vallásosság egyik legbámulatosabb alkotása a British and Foreign Bible Society: az angol bibliatársaság, a melynek az új testamentum terjesztése a hivatása. A társaság tevékenységéről érdekes kimutatást közöl most a Times. Megtudjuk ebből, hogy a társaság immár négyszáz nyelvre lefordította a bibliát s a szent könyvből évente hatmillió példányt hoz forgalomba. A társaság minden vagyoni erejét arra fordítja, hogy minél olcsóbban adja a szentírást. Az angol köznép számára egy pennys (hat filléres) kiadást nyomatott, a melyen eddig harminczmillió koronát vesztett. Francia-, Olasz- és Németországban az egy shillinges biblia a legolcsóbb, a melyen még mindig sokat veszít a társaság. Olaszországban az új szövetség ára négy penny. Az evangéliumot külön kis füzetekben két német fillérért árusítják. Évente a társaság kerek harminczmillió koronát ad ki bibliaterjesztési czelokra. Nemrégiben tartotta százharminczadik évi közgyűlését s az itt felolvasott kimutatás szerint például Chinában a három utolsó esztendőben több mint egymillió bibliát adtak el, Indiában egy esztendő alatt hétszáztezret. Japánban egyre emelkedik s az utóbbi esztendőben megkétszereződött a forgalom. A társaságnak kilencszáz vándor bibliaárusa mozog világszerte; bevétele 1906. évben 234.725 font (5,868.125 korona), a kiadás (vagyis a veszteség) 222.085 font (5,552.025 korona) volt. A múlt évben a társaság több mint négyszázezer bibliát ingyen osztott ki.

Kálnoki Bedő Dénes †. Régi unitárius családból származott. Már mint gyermeknek a szülői házban Nagy-Ajtán jó nevelésben volt része. Az állami tanítóintézeteket épp akkor állítják, mikor ő felsőbb iskolát végzett. S külföldi tanulás után a székelykeresztúri tanítóképzőben nyer tanári állást. Élete javarészét itt tölti hiv mun-

kásságban, nemesítő befolyással a jövőd tanítókra; szabadidejét a családi birtokon Marostordamegyében gazdálkodásra használva fel. Ide is vonul vissza nyugalomba gyermekei neveléséért. Az államnál szolgált, de lelkében mindig benső közösségben maradt egyházával, s annak czéljaira mindenkor készséggel áldozott. Vallásosságra, egyháziasságra előljár. Mint családtya, mint az ifjuság nevelője, mint egyháztag, mint barát és patriota drága emléket hagy hátra K. Bedő Dénes.

Ferencz Gyula †. Egy sugár, rokonszenves ifjú képe idéződik fel emlékezetünkben. Komoly, helyes magaviseletű jó tanuló. Kedvezésre vagy elnézésre éppen nem számít. Az elészabott kötelességet teljesíti s különös kedvvel fejt arithmetikai feladatot. Aztán tovább tanul s az erdészeti pályára lép s szolgálja a virágzásnak indult magyar erdészet érdekeit, fokról-fokra haladva, az erdőmesterségig. Közben egyháztanácsos lesz, főtanácsi tag. S nem egyszer van alkalmunk, hogy vele találkozzunk. És a meglett férfiban még teljesebb mértékben ismerjük fel azt, mit ifjuságában mutatott . . . Korai elhunytát igaz részvétünk kíséri.

Adorján Domokos †. Tordai kántortanító volt, egyike azoknak, kik a kántortanító nevet új tartalommal igyekeznek betölteni, a kik a zenét odaadással mivelik. Adorján mint kolozsvári segédkantor kezdette, azután Vargyason folytatta pályáját s csaknem húsz év óta a tordai egyházközségben. A templomon és iskolán kívül, mint a tordai városi dalkör karnagya érvényesítette zenei tudását. Az egyházközségben mindig a jóra munkált. Egy jól képzült, hivatott munkás veszett el 1907 dec. 15.-én rövid szenvedés után bekövetkezett halálával. Élt 51 évet.

Gyászhirek. *Tarcsafalvi Pálffi Dénes*, egyháztanácsos, a székelykeresztúri unitárius kollégium felügyelő gondnoka, az udvarhelymegyei gazdasági egyesület tb. elnöke, élete 72-ik évében, 1907 dec. 29.-én Tarcsafalván megszűnt élni. Elhunytát közelebbről gyászolják özv. Pálffi Dénesné, továbbá a Pálffi-, Daniel-, br. Bánffis és gróf Lázár-családok. — *Murányi Farkas Sándor*, m. kir. erdészeti számtanácsos, unitar. egyházi és egyházközségi tanácsos, élete 72-ik évében, 1907 dec. 28.-án elhalt Budapesten. Halálát mindenek felett siratják özv. Farkas Sándorné és fia Sándor. — *Ar-rákosi Létay Lajos* 48-as honvédfőhadnagy, megyei árvaszéki ülnök, egyh. tanácsos, 1907 dec. 31.-én 86 éves korában Sinfalván meghalt. Létay Domokos, sinfalvi lelkész, Létay Károly árvaszéki hiv., Létay Gábor áll. erdészeti számvizsgáló, Létay László kir. adótárnok édes atyjukat fájlatják az elköltözöttben.

Uzoni és kilyéni Ferencz Gyula m. kir. erdőmester életének 44-ik évében f. évi jan. 21.-én elhunyt Kolozsvárt. Elvesztését mindenek felett gyászolják neje, özv. Ferencz Gyuláné, désfalvi Pataky Tinka és egyetlen leánya Ferencz Tita; szülői, Ferencz József unitárius püspök, főrendiházi tag és Ferencz Józsefné, Gyergyay Anna; testvérei: dr. Ferencz Ákos tisztiügyész, Ferencz Zsuzsa, Végh Mihály egyh. és püspöki titkár neje, Ferencz Ilona, Sámi László kir. táblai bíró neje, dr. Ferencz József ügyvéd; s a Pataky-, Sombori- és Serényi-családok. — *Kálnoki Bedő Dénes* ny. állami tanítóképezdei tanár, egyháztanácsos, élete 65-ik évében, f. évi jan. hóban Marosvásárhelyt elhált. Elhunytát családi részről fájlalják neje Kálnoki Bedő Dénesné, muzsnai Kovács Antonia; gyermekei, Bedő Irén, Bedő Zsuzsika, Bedő Árpád és Bedő Emma; testvére Bedő Emilia, Sándor Áron neje s nagyszámu rokonság. Földi részét Iszlóba szállították és ott helyezték a családi sírboltba végnyugalomra. — *Ádámosy György* földbirtokos, egyháztanácsos, élete 76-ik évében, jan. 26-án Kövenden jobblétre szenderült. Ádámosy Györgyné, Koronka Lotti mint özvegye, Ádámosy Béla, Ádámosy Gábor, mint fiai gyászolják elköltözését.

ARANYKÖNYV.

Adományok a marosvásárhelyi templom építésére.

(VII. közlemény.)

Árkosy Lajos 66. sz. gyűjtőivére Kolozsvárról 10 kor.

Magyarországi Unitárius Egyház 1907-re 400 kor.

Pap Gyula tarcsafalvi lelkész saját 374. és egyházközsége 375. szamu gyűjtőivén: Unitárius egyházközség 10 kor., Pap Gyula 2 kor., Benczédi Ferencz, özv. Márkos Albertné 1—1 kor., Szilveszter Lajos 50 fill., Istvánfi László, Pálffy István, Vas Sándor, Buzogány Dénes, Tamási István, Pálffy György 20—20 fill., Istvánfi Jula, Istvánfi Zsuzsa, Kupás Ferencz, Fekete Károly, Cézár Sándor, Cézár Sándor ifj., Özv. Szilveszter Ferenczné, Tamási Zsigmond, Bodó Sándor, Szász Ferencz 10—10 fill. Együtt 17 korona.

Hajós Gyula Kolozsvárról másodszer 20 korona.

Kelemen Sándor kőríspataki lelkész 346. számú gyűjtőivén: Kelemen Sándor először 5 kor., Nagy Miklósné, Nagy Rudolf, Deák Gergely, Dombi Géza, Demeter Mihályné 1—1 kor., Demeter Mihály 50 fill., László Juliánna 10 fill. Együtt 10 kor. 60 fill.

Hadházy Sándor 110. számú gyűjtőivén Kolozsvárról: Közhasznu Szövetkezet, Gazdák Hitelszövetkezete, Takarékpénztár és Hitelbank, Erdélyi Bank és Takarékpénztári Részvénytársaság 20—20 kor., Népbank Részvénytársaság 10 kor., Általános Bank és Takarékpénztár 5 kor., Cséder Lajos, Sipos Albert, Veress László, Hadházy Sándor, Hadházy Sándorné 1—1 kor., ifj. Hadházy Sándor, ifj. Hadházy József 76—76 fill. Együtt 101 kor. 52 fill.

Kelemen Albert lelkész 496. számú gyűjtőivén: Oroszfái Mikó Erzsébet 20 kor., Barabási Ferencz örökösei 10 kor. Együtt 30 korona.

I—VII. közlemény összesen 3841 korona 58 fillér.

Midőn fennebbi kegyes adományokat köszönettel nyugtázom, felkérem tisztelettel mindazokat, kik szivesek voltak gyűjtőiveinket elfogadni, hogy adományaikat és gyűjtésüket a szent cél érdekében siessenek beküldeni.

Marosvásárhely, 1907 deczember 11-én.

KELEMEN ALBERT
lelkész és ideiglenes pénztárnok.